

Omgaan met tijdelijk verblijf

WRR

Inhoud

1. Internationale immigranten blijven korter 4

2. Onderwijs: omgaan met tussentijdse instroom en piekbelasting 9

3. Sociale domein: tijdelijke huisvesting, leefbaarheid en vertrekvoorzieningen 14

4. Samenvattend 19

Themabrochure op basis van WRR-rapport *‘Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving’*.

Mark Bovens, Meike Bokhorst, Godfried Engbersen, Roel Jennissen

In deze brochure wil de WRR gemeenten enkele handvatten bieden voor de omgang met tijdelijke migranten, als uitwerking van het WRR-rapport *‘Samenleven in verscheidenheid’*. We putten daarbij ook inspiratie uit de praktijk in andere landen. Deze brochure is vooral relevant voor gemeenten die jaarlijks te maken hebben met de instroom van nieuwe migranten. Dat zijn tegenwoordig niet alleen grote steden en hun randgemeenten, maar ook tuinbouwgemeenten en expatgemeenten.

1. Internationale immigranten blijven korter

De internationale migranten die naar Nederland komen, blijven gemiddeld steeds korter. Velen van hen zijn passanten. Ze verlaten na verloop van tijd ons land weer, omdat ze teruggaan naar hun land van herkomst of doorreizen naar een ander land. Anderen gaan heen en weer en leven dan weer in Nederland en dan weer elders.

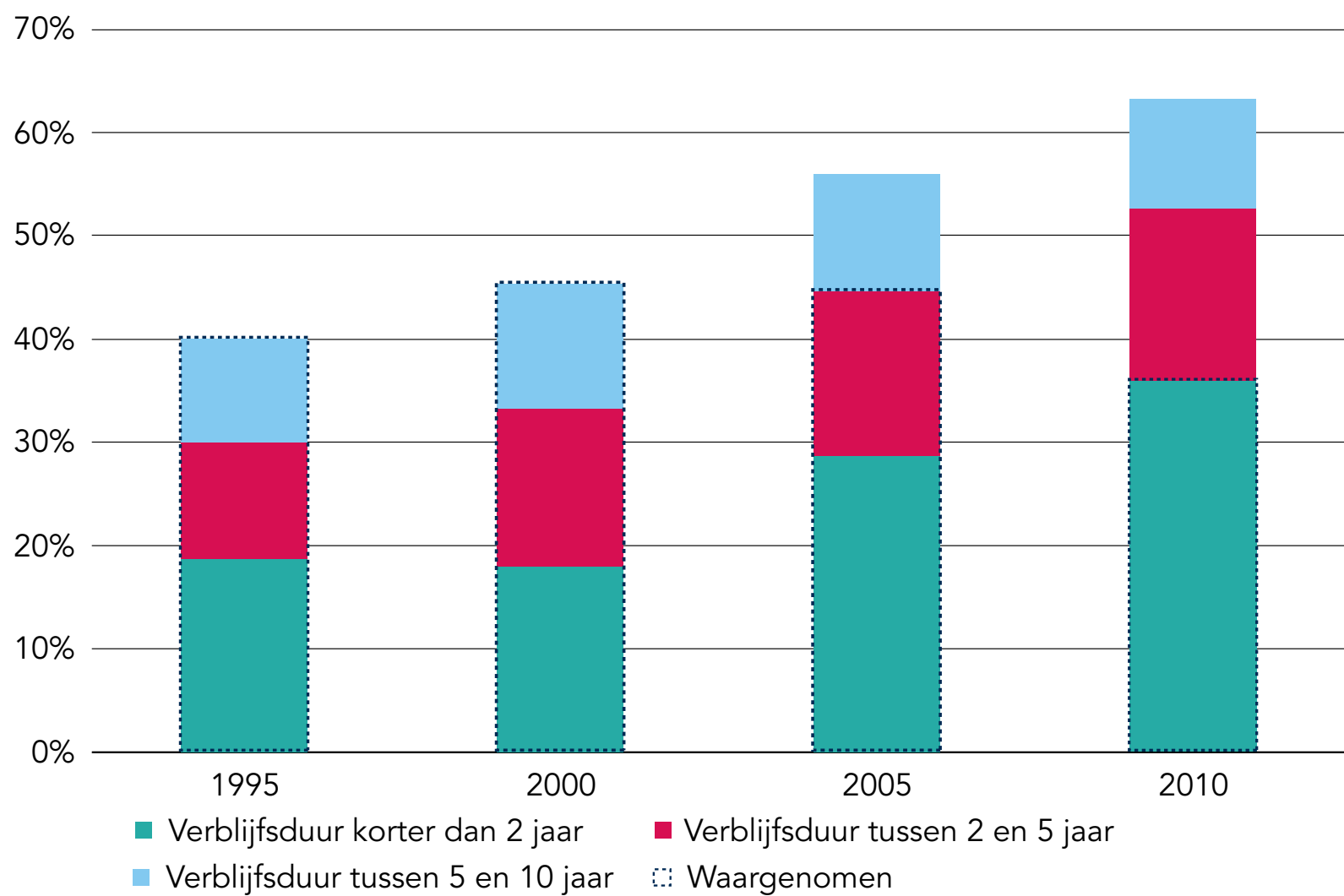
Dit vlottende karakter hoort bij een mondiale economie, maar laat de publieke voorzieningen en het sociale weefsel van de samenleving niet onberoerd. Het tijdelijke verblijf van veel migranten heeft ingrijpende gevolgen voor gemeenten, buurten en instellingen. Gemeenten kunnen van tevoren maar beperkt inschatten hoe lang de verschillende migrantengroepen blijven en wie wat nodig heeft aan publieke voorzieningen. Scholen, bedrijven en andere organisaties hebben in toenemende mate te maken met het komen en gaan van migranten gedurende een schooljaar, een productieproces of bijvoorbeeld een sportcompetitie.

Toename van de tijdelijkheid

Van de in het buitenland geboren immigranten die in 1995 naar Nederland kwamen, was bijna 30 procent binnen twee jaar weer vertrokken. Dit percentage was in 2010 toegenomen tot ruim 35 procent, onder meer door een grotere arbeidsmigratie en migratie om studieredenen. Figuur 1 maakt duidelijk dat uiteindelijk ruim 40 procent van de immigranten die in 1995 naar Nederland kwamen, binnen tien jaar weer vertrok, terwijl het CBS voorspelde dat dit percentage voor het instroomcohort 2010 al zou zijn gestegen tot bijna 60 procent.¹

Figuur 1. Vertrekpercentage (waargenomen en prognose) van in het buitenland geboren immigranten naar jaar van immigratie en verblijfsduur in Nederland

Bron: CBS 2014

Tijdelijkheid hangt samen met migratiemotief en herkomstland

De algemene trend is er dus een van toenemende vlottendheid van de migratie. Van de in het buitenland geboren migranten die in 1995 naar Nederland kwamen, was 29 procent binnen twee jaar weer vertrokken, van het cohort immigranten uit 2010 was dat al 36 procent.² Het is op voorhand niet altijd duidelijk welke immigranten voor lange tijd blijven en welke weer snel vertrekken. Gemeenten zouden graag weten in welke migranten ze wel en niet moeten investeren met het oog op integratie en inburgering. Vertrekken bepaalde groepen migranten, zoals arbeids- en studiemigranten, bijvoorbeeld eerder dan gezinsmigranten?

Vooraf veel recente arbeidsmigranten van binnen de EU vertrekken na verloop van tijd weer uit ons land.³ Zo keert een substantieel deel van de Poolse werknemers terug naar hun eigen land wanneer zij hier voldoende middelen hebben vergaard. Anderen pendelen regelmatig op en neer,

afhankelijk van het aanbod aan arbeidsplaatsen. En weer anderen trekken door naar andere Europese landen voor werk. Tegelijkertijd stijgt ook het aantal Oost-Europese arbeidsmigranten dat zich permanent in Nederland lijkt te vestigen. Een belangrijke indicator daarvoor is de toename van het aantal gezinnen dat hun kinderen in Nederland naar school stuurt.

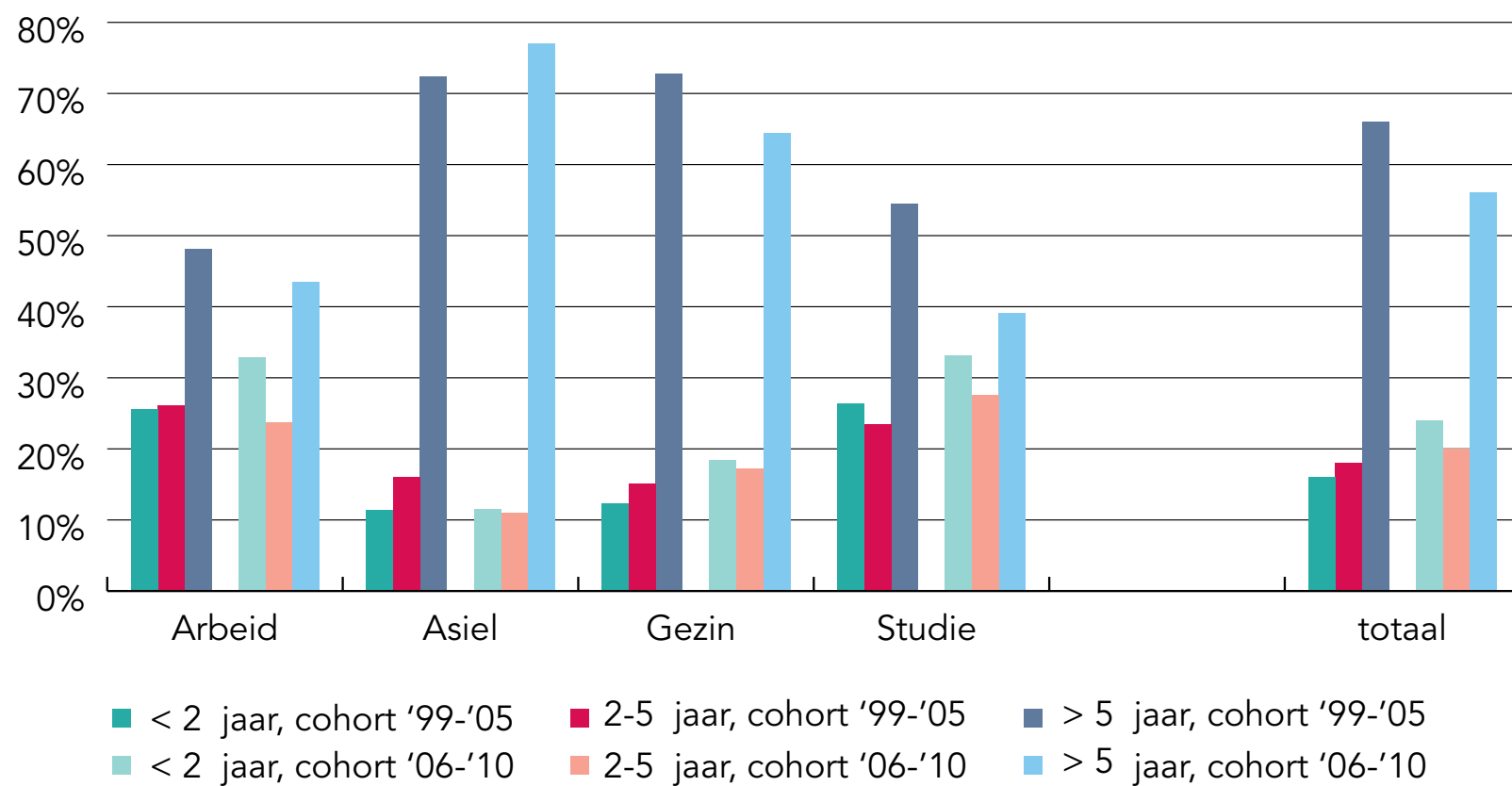
Een tweede groep migranten die relatief kort in Nederland verblijft, zijn de internationale studenten. Asielmigranten blijven hier het langst, gevolgd door gezinsmigranten.

Migratiereden en verblijfsduur

In figuur 2 hebben we per migratiereden in kaart gebracht hoe lang migranten in ons land blijven.

Figuur 2. Verblifsduur van niet-Nederlandse immigranten naar migratiereden, cohort 1999-2006 en 2006-2020

Bron: CBS (Schmeets 2019)

Van de groep die tussen 1999 en 2005 naar Nederland kwam, bleef meer dan 65 procent langer dan vijf jaar hier. Voor asiel- en gezinsmigranten lag dit percentage hoger, namelijk iets boven de 70 procent, en voor studie- en arbeidsmigranten juist lager. In de periode 2006-2010 kwamen er minder asielmigranten naar Nederland dan in de vijf jaren daarvoor, maar degenen die kwamen, bleven hier langer. Daarentegen kwamen er juist meer studenten, die korter bleven.⁴ Van de totale groep die vanaf 2006 naar ons land kwam, bleef maar 55 procent langer dan 5 jaar.

Ook het herkomstland hangt samen met de verblijfsduur. Van de arbeidsmigranten uit Oost-Azië, Scandinavië en de Angelsaksische landen blijft zo'n 20 procent langer dan tien jaar in Nederland. Voor arbeidsmigranten uit de Arabische landen, Centraal-Azië en Marokko is dit minstens 50 procent.⁵ Ook andere individuele karakteristieken kunnen de verblijfsduur beïnvloeden. De hereniging met een partner of het hebben van kinderen die in Nederland geworteld

zijn, kunnen bijvoorbeeld de kans op terugkeer of doormigratie verkleinen.⁶ Vooral schoolgaande kinderen zorgen er vaak voor dat ouders hun plannen om terug te keren opschorten.⁷

2. Onderwijs: omgaan met tussentijdse instroom en piekbelasting

De grotere vlottendheid van migratie is een uitdaging voor het onderwijs. Leerlingen stromen tussentijds in, vaak zonder kennis van het Nederlands en van het Nederlandse onderwijssysteem. Een deel verlaat de school ook weer vóór groep 8 of vóór het eindexamen. Die tussentijdse instroom is niet altijd te voorzien en kan scholen overvallen. In de metropoolregio Amsterdam werd geschat dat in 2020 bijna 24.000 kinderen van internationale kenniswerkers op school zaten. De aanname was dat ongeveer 45 procent van hen naar het internationale onderwijs zou gaan.⁸ In andere regio's, bijvoorbeeld in gebieden met veel arbeidsintensieve tuinbouw, hebben scholen te maken met een grote instroom van kinderen van EU-arbeidsmigranten.

Veel internationale scholen kampen met wachtlijsten. Daarnaast vormen de hoge schoolgelden voor veel kennis- en andere arbeidsmigranten een drempel. Ook zijn er kenniswerkers die juist gebruik willen maken van het reguliere onderwijs. Hierdoor is ongeveer de helft van de kenniswerkers in Nederland aangewezen op het reguliere onderwijs.⁹

Internationalisering in Eindhoven

In Eindhoven – hart van het Nederlandse Silicon Valley – hebben reguliere basisscholen te maken met een grote instroom van kinderen van Aziatische kennismigranten.¹⁰ Op Basisschool Reigerlaan komen vrijwel alle leerlingen in groep 8 nog uit Nederland, maar bij de kleuters komt al een derde uit het buitenland en bij de peuters zelfs de helft. Naar verwachting zijn er in 2030 in Eindhoven bijna 4.000 leerlingen uit gezinnen van kennismigranten. Veel van deze kinderen gaan naar reguliere scholen, omdat het internationale onderwijs te duur is of geen plek heeft en ook omdat ouders dat graag willen. De komst van deze migrantenkinderen stelt de scholen voor nieuwe opgaven. Vaak is niet duidelijk hoelang de ouders in Nederland blijven – sommigen blijven maar enkele jaren, anderen uiteindelijk de hele basisschooltijd. Scholen doen bij binnenkomst een intake om te achterhalen wat een nieuwe leerling nodig heeft.¹¹

Gemeenten kunnen helpen met het op- en afschalen

Hoe kunnen gemeenten hierbij helpen?

Gemeenten kunnen scholen helpen met het op- en afschalen van het aantal klaslokalen bij onverwachte piekbelastingen en een hoog leerlingenverloop. De grote toestroom van asielmigranten in 2015 liet zien dat het bij piekbelasting van het onderwijs lastig is om het nieuwkomersonderwijs op te schalen. Dat komt onder meer door een gebrek aan locaties, personeel, bekostiging, kennis over de doelgroep en draagvlak vanuit de samenleving.¹² Regionale samenwerking tussen gemeenten en onderwijsinstellingen bleek toen van groot belang om de grote groep nieuwkomers te kunnen voorzien van kwalitatief goed onderwijs en, waar nodig, leerlingenvervoer. Juist vanwege de onvoorspelbaarheid van de instroom is het van belang om deze regionale samenwerking structureel te behouden om ad-hoc-improvisaties zoveel mogelijk te voorkomen.

Azc-school Beverwaard in Rotterdam

De azc-school Beverwaard in Rotterdam biedt onderwijs aan asielkinderen uit de omgeving. Het aantal leerlingen wisselt sterk tussen en binnen schooljaren. Sommige leerlingen zijn binnen drie weken weer weg, anderen zijn er langer dan een jaar. De school begon met ongeveer 60 leerlingen, maar op het hoogtepunt van het schooljaar 2016/2017 waren dat er 91. De azc-school werkt samen met een overkoepelend schoolbestuur in Rotterdam. Leerkrachten worden geworven via dit schoolbestuur.

Zij worden dan gedetacheerd en nemen op kosten van de gemeente Rotterdam deel aan een post-hbo-opleiding Nederlands als tweede taal (nt2). Als het leerlingenaantal op de azc-school daalt, hebben deze leerkrachten een baangarantie op de school waar zij oorspronkelijk werkzaam waren. De vaardigheden die zij op de azc-school hebben opgedaan, kunnen zij weer gebruiken op de reguliere school, waar ook allerlei nieuwkomersleerlingen onderwijs volgen.¹³

Speciale onderwijsvoorzieningen voor tijdelijke migranten

Op de wat langere termijn is het de vraag of het reguliere onderwijs de eerste opvang van nieuwe migrantenkinderen voor zijn rekening moet nemen. Dit vraagt veel aandacht en professionele expertise. Zo is het belangrijk dat de ontwikkeling van kinderen zo min mogelijk lijdt onder het tijdelijke verblijf. Daarvoor zijn curricula nodig die het mogelijk maken om snel aan te sluiten bij het onderwijs in andere landen, zoals nu bij internationale scholen al het geval is.

In gemeenten en regio's die veel instroom en tijdelijk verblijf van migranten en hun gezinnen kennen, loont het daarom de moeite om na te denken over speciale onderwijsvoorzieningen. Deze kunnen verschillende vormen aannemen:

1. Internationaal onderwijs binnen het reguliere systeem.

Aangezien bedrijven de afgelopen jaren financieel minder zijn gaan bijdragen aan de schoolkosten van de kinderen van inter-nationale werknemers, is de verwachting dat steeds meer internationale kenniswerkers kiezen voor het reguliere onderwijs. Er ontstaan ook verschillende nieuwe vormen van onderwijs tussen het internationale en reguliere Nederlandse onderwijs in. Een voorbeeld is De Nieuwe Internationale School Esprit in Amsterdam voor basis- en voortgezet onderwijs (MAVO, HAVO en internationaal vwo). Deze school is toegankelijk voor zowel buitenlandse als Amsterdamse leerlingen en kent meer dan 60 nationaliteiten. Engels en Nederlands dienen als communicatie- en instructietaal.¹⁴ Ook is er internationalisering van het Nederlandse onderwijs, zoals bij het tweetalig onderwijs.¹⁵

2. Verplicht instroomonderwijs voor alle internationale migrantenkinderen.

Australië wordt genoemd als een land met een effectief nieuwkomersonderwijs, vooral in de staat Victoria.¹⁶ Aan de hand van de eerdere leerervaringen en de individuele behoeften van de leerling maakt de school een leerplan waarin ook de taalondersteuning is opgenomen. Gespecialiseerde tweede-taaldocenten geven Engels als tweede taal als een apart vak. Daardoor kunnen leerlingen relatief snel instromen in reguliere schoolklassen. Taalgericht vakonderwijs in de reguliere les zorgt ervoor dat docenten ook buiten de taallessen taalbewust lesgeven.

3. Sociale domein: tijdelijke huisvesting, leefbaarheid en vertrekvoorzieningen

De grote vlottendheid onder internationale migranten werkt ook door in het sociale domein. Ze vraagt allereerst om andere vormen van huisvesting.

Meer aanbod van tijdelijke voorzieningen

Gemeenten kunnen woningcorporaties laten experimenteren met tijdelijke woonvoorzieningen voor kort verblijf. Omdat de verblijfsduur van de verschillende migrantengroepen onvoorspelbaar is, is het raadzaam om het woningaanbod snel te kunnen op- en afschalen. Er is grote behoefte aan woonvoorzieningen voor kort verblijf. Volgens het Expertisecentrum Flexwonen is er een 30-40-30-verdeling tussen tijdelijke verblijvers (tot één jaar), middellange verblijvers (één tot drie jaar) en vestigers (langer dan drie jaar).¹⁷ Voor tijdelijke migranten is het minder noodzakelijk om midden in de samenleving te staan en een sociaal netwerk op te bouwen. Voor hen kan dit soort ‘nieuwe’ huisvesting ook buiten de bebouwde kom worden neergezet. Dat vermindert bovendien de druk op de reguliere woningmarkt. Voorbeelden van dergelijke huisvestingsvormen zijn onder-

meer de ‘Polenhotels’, waar vaak honderden seizoenarbeiders worden gehuisvest, veelal in een oud kantoorgebouw buiten de bebouwde kom. Of de *job-lodges* in Bergen op Zoom, waar maximaal 50 arbeidsmigranten wonen, met eigen toezicht en midden in de bebouwde kom.¹⁸ Een ander voorbeeld zijn de containerwoningen voor statushouders, eventueel gemengd met mensen met een Nederlandse achtergrond. De huisvesting van tijdelijke arbeidsmigranten is een belangrijke verantwoordelijkheid voor de werkgevers en vraagt om een betere regulering van de uitzendbranche.¹⁹ Met goede tijdelijke huisvesting kunnen gemeenten tegengaan dat illegale overbewoning de samenhang en leefbaarheid van buurten aantast.

Haagse huisvestingsproblemen van arbeidsmigranten

De huisvestingsproblemen in Den Haag zitten vooral bij migranten die hier kort, tot één jaar, verblijven. Volgens experts van Flexwonen zaten in 2017 minder dan 1.000 van de naar schatting 30.000 Oost- en Zuid-Europese arbeidsmigranten in Den Haag in grootschalige logiesvoorzieningen, zoals 'Polenhotels'. De rest was aangewezen op de reguliere huizenmarkt. Huisjesmelkers en malafide uitzendbureaus kopen woningen op en verhuren die aan arbeidsmigranten. Daarbij doen zich vaak overbewoning en overlast voor.²⁰ Veel van deze kort verblijvende migranten komen niet in beeld bij de gemeente. Volgens onderzoek van Tympan schrijft ongeveer de helft van de arbeidsmigranten in Den Haag zich niet in bij de Basisregistratie Personen.²¹

Mogelijke redenen hiervoor zijn dat ze korter dan drie maanden blijven of dat ze zich van hun huisbaas annex werkgever niet mogen inschrijven.

De Haagse pandbrigade ziet steeds vaker arbeidsmigranten overnachten op bedrijventerreinen en in bedrijven, waar de brandveiligheid niet afdoende is. Ook komen ze matraswoningen tegen in panden van beleggers, die door makelaars worden verhuurd. Ze treffen in een woning regelmatig veel mensen aan. Vaak zijn het gezinnen waarbij andere mensen zijn ingetrokken, bijvoorbeeld neven en nichten of mensen uit hetzelfde dorp. Er zijn huurprijzen per persoon. Zodoende nemen ook de inkomsten toe naargelang het aantal personen dat een pand bewoont. De pandbrigade werkt mee met de 'meld een vermoeden'-app van de politie.²²

Aandacht voor lokaal vertrekbeleid

De meerderheid van de immigranten verlaat na vijf tot tien jaar ons land weer. Gemeenten kunnen een soepel vertrek van arbeidsmigranten faciliteren, bijvoorbeeld door eenvoudige uitschrijving uit gemeenten en scholen. Ook kunnen gemeenten of intermediaire organisaties hulp bieden bij een goede afhandeling van aanspraken op sociale zekerheid of pensioen. Daarbij zou een lokaal of regionaal ontvangstcentrum een rol kunnen spelen (zie hiervoor de WRR-brochure over omgaan met ontvangst).

Gemeenten moeten ook meer ruimte krijgen om eigen terugkeerhulp te organiseren voor specifieke groepen, zoals uitgeprocedeerde asielzoekers en andere irreguliere migranten. Ook kan het zinvol zijn dat gemeenten werkloze arbeidsmigranten helpen om terug te keren naar hun thuisland of elders. Doordat een deel van de werkgevers en uitzendbureaus zowel werk als huisvesting aanbiedt, zijn ze medeverantwoordelijk voor de aanwas van daklozen.²³ Als een werkgever

geen werk meer heeft of het arbeidscontract niet verlengt, raakt de arbeidsmigrant immers tegelijkertijd de bijbehorende huisvesting kwijt. Het zorgen voor terugkeer en het aanpakken van dakloosheid dient daarom ook een verantwoordelijkheid te zijn voor werkgevers en uitzendbureaus.²⁴

Terugkeer van dakloze arbeidsmigranten via Poolse zelforganisatie

Stichting Barka is een Poolse hulpverleningsorganisatie die tientallen sociale werkplaatsen, woongemeenschappen en herintegratieprojecten in Polen beheert, maar ook een vestiging in Nederland heeft. Eén van de taken die Barka NL op zich heeft genomen, is het begeleiden van Poolse en andere Oost-Europese daklozen bij een vrijwillige terugkeer naar het land van herkomst. Met subsidie van het rijk en de gemeenten heeft Barka terugkeerprojecten opgezet in Utrecht, Den Haag, Amsterdam, Rotterdam, Arnhem, Eindhoven, Nijmegen en Breda.

Barka NL werkt met mobiele teams die in heel Nederland inzetbaar zijn en bestaan uit een leider en een assistent, die beiden afkomstig zijn uit Oost-Europa. De leider is ervaringsdeskundige op het gebied van verslaving en dakloosheid, de assistent

is formeel geschoold als psycholoog of maatschappelijk werker en heeft kennis van de Nederlandse taal en Nederlandse instanties. Barka NL onderhoudt relaties met verschillende instanties, waaronder ziekenhuizen, dag- en nachtopvangen, politie en sociale dienst, om in contact te komen en te blijven met kansarme Polen en andere (Oost-)Europeanen. De hulpverleners proberen de band van mensen met hun familie in Polen te herstellen. Barka NL faciliteert daarbij een vrijwillige terugkeer naar het land van herkomst om mensen daar te laten afkicken of herintegreren.

Jaarlijks spreken Barka-teams met zo'n 2.000 Midden- en Oost-Europeanen, van wie er zo'n 500 terugkeren. Vanaf de start van Barka NL in 2012 tot eind 2017 zijn volgens Barka ongeveer 2.678 mensen vrijwillig teruggeleid naar het land van herkomst.²⁵ Deze groep bestaat voor het overgrote deel uit Polen, maar ook uit andere (Oost-)Europeanen.

Het merendeel van deze groep keerde terug naar familie, het overige deel kwam onder meer terecht in Barka-gemeenschappen in Polen of bij verschillende opvangorganisaties en verslavingsklinieken in het thuisland.

4. Samenvattend

- De internationale migranten die naar Nederland komen, blijven gemiddeld steeds korter. Driekwart van de internationale migranten heeft na tien jaar ons land weer verlaten.
- Gemeenten kunnen meer aandacht besteden aan het tijdelijke verblijf van migranten en aan wat dat betekent voor onderwijs en samenleven.
- Help scholen met het op- en afschalen van het aantal klaslokalen bij onverwachte piekbelastingen en een hoog leerlingenverloop. Zorg dat leerlingen gedurende hun schoolcarrière tussentijds kunnen in- en uitstromen. Zorg voor voldoende internationale scholen en internationale schakelklassen.
- Laat woningcorporaties experimenteren met tijdelijke woonvoorzieningen voor kort verblijf. Zorg dat het woningaanbod snel kan worden op- en afgeschaald gezien de onvoorspelbaarheid van de verblijfsduur van de verschillende migrantengroepen.
- Gemeenten hebben meer ruimte nodig om eigen terugkeervoorzieningen te treffen voor specifieke groepen, zoals uitgeprocedeerde asielzoekers en arbeidsmigranten.
- Gemeenten kunnen het vertrek van arbeidsmigranten meer faciliteren, bijvoorbeeld door afspraken te maken met uitzendbureaus en werkgevers.

Noten

- 1 Schmeets, H. (2019) *Verblijfsduur immigranten: migratieredenen en herkomstgebieden*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- 2 CBS (2014) *Bevolkingstrends 2014. Bevolkingsprognose 2014–2060: groei door migratie*. Den Haag: Centraal Bureau voor Statistiek, p. 13
- 3 Scholten, P. en M. van Ostaijen (red.) (2018) *Between mobility and migration: The multi-level governance of Intra-European Movement*, Cham: Springer.
- 4 Klaver, J.F.I., P.E.F. Poel en J. Stouten (2010) *Somaliërs in Nederland: een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor het beleid*, Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- 5 Schmeets, H. (2019) *Verblijfsduur immigranten: migratieredenen en herkomstgebieden*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- 6 Wijkhuijs, L.J.J. en R.P.W. Jennissen (2010) *Arbeidsmigratie naar Nederland: de invloed van gender en gezin*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- 7 Sterckx, L. (2014) *Trouwen met een vreemdeling. Afstand en nabijheid in de relaties van ‘Turken’ en ‘Marokkanen’ in een gemengd huwelijk*, Diemen: AMB-Press.
- 8 Decisio (2018) *Eindrappport update regionale vraag-en aanbodanalyse internationaal onderwijs MRA*, Amsterdam: Decisio, p. 9. Zie ook: Gelder, L. van (2018) ‘Expatkinderen overspoelen scholen in Amstelveen’, Het Parool, 16 april, beschikbaar op: www.parool.nl/nieuws/expatkinderen-overspoelen-scholen-in-amstelveen~bd8d0f83/.
- 9 Wel, J. van der, L. Bertling en P. Renooy (2016) *Internationaal onderwijs in Nederland*, Amsterdam: Regioplan.
- 10 Zie KleinJan, G.-J., en P. Vissers (2019) ‘Basisscholen worstelen met toestroom expatkinderen’, *Trouw*, 7 januari.
- 11 Bron: www.wrr.nl/publicaties/working-papers/2018/09/20/wp029-de-school-als-doorgangshuis.
- 12 Onderwijsraad (2017) *Vluchtelingen en onderwijs. Naar een efficiëntere organisatie, betere toegankelijkheid en hogere kwaliteit*, Den Haag: Onderwijsraad.
- 13 Bron: op basis van werkbezoek (6 juli 2017).
- 14 Zie <https://schoolwijzer.amsterdam.nl/nl/vo/vestiging/de-nieuwe-internationale-school-esprit>
- 15 Decisio (2019) *Ontwikkeling trendmatig prognosemodel instroom internationaal onderwijs*, p. 25.
- 16 Zie Christensen, G. en P. Stanat (2007) *Language policies and practices for helping immigrants and second-generation students succeed*, MPI and Bertelsmann Stiftung. En: Hajer, M., G.J. Kootstra en M. van Popta (2018) *Ruimte en Richting in Professionalisering voor Onderwijs aan Nieuwkomers. Een verkenning van opleiding en scholing voor leraren in basis- en voortgezet onderwijs in Vlaanderen en Zweden*, Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- 17 Zie <http://flexwonen.nl/category/arbeidsmigranten>. Gemeenteraad Den Haag 2019.
- 18 Zie <https://flexwonen.nl/wpcms/wp-content/uploads/2016/10/informatieblad-Job-lodges-Bergen-op-Zoom-2012.pdf>
- 19 Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten (2020) *Eerste aanbevelingen van het Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten o.l.v. Emile Roemer*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

- 20 Gemeenteraad Den Haag (2019) *Audioverslag van hoorzitting van commissie ruimte met experts over huisvesting EU-arbeidsmigratie*, 26 september 2019.
- 21 Nienhuis, T., L.M. Sluys en M.G.A. Ligtoet-Janssen (2017) *Huisvesting arbeidsmigranten. De vraag naar, het aanbod aan en de mogelijke rollen en taken van de provincie Zuid-Holland*, Leiden: Tympan Instituut.
- 22 Gemeenteraad Den Haag (2019) *Audioverslag van hoorzitting van commissie ruimte met experts over huisvesting EU-arbeidsmigratie*, 26 september 2019.
- 23 Rijksoverheid (2019) *Kamerbrief over huisvesting arbeidsmigranten*, Kamerstukken II 12 maart 2019, beschikbaar op: www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/03/12/kamerbrief-over-huisvesting-arbeidsmigranten.
- 24 Zie ook www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/30/tweede-advies-aanjaagteam-bescherming-arbeidsmigranten.
- 25 Barka Reconnection Projects for homeless Middle and Eastern European migrants in The Netherlands – Results (01.01.2012-30.09.2015); Jongejan & Partners (2018) *Jaarverslaggeving 2017 van Stichting Barka*, beschikbaar op: www.barkanl.org/wp-content/uploads/2019/04/2017-Jaarverslag-Barka-.pdf.

WRR

WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID

